



RADIOJURNALISTIKADA ÀDEBIYAT TEMASI

Esbosinova G.A

Qaraqalpaq màmleketlik universiteti, Nókis

ANNOTATION. *There is no limit set for radio. It can swiftly and readily locate his audience. This is the difference. Today's radio is distinguished by its capacity to meld discussion and politics. The work has scientific importance since we will examine the findings of the journalists' investigations on the basis of broadcasts created for the Karakalpakstan radio channel as an example. Radio journalism does not still approach the topic of literature in the same way. New methods of communicating it to the audience are always being developed in the era of innovation. From this vantage point, it appears that the topic of literature continues to be a straightforward, unchanging focus for radio journalism.*

Keywords: *radio journalism, literature, influence, education, culture*

Annotaciya. *Radio ushın shegara belgilenbegen. Ol óziniń tuńlawshların tez hám ańsat taba aladı. Usı tärepi menen ol ózgeshelenedi. Búgingi radio bul – siyasat hám saz-sàwbetti birlestire alǵanı menen xarakterlenedi. Biziń maqalamızda Qaraqalpaqstan radio kanalındaǵı àdebiyat teması sóz etiledi. Radiojurnalistikada àdebiyat mäseseı – bul eski usıl emes. Búgingi jańarw zamanında onı tuńlawshıǵa usınıs etiwdiń jańdan-jańa usılları oylap tabılmaqta. Usı kóz qarastan bahalaǵanda àdebiyat mäseseı radiojurnalistikadaǵı ózgermes, taza baǵdar bolıp qaladı.*

Tayanish sózler: *radiojurnalistika, àdebiyat, tàsirsheńlik, tərbiya, madeniyat*

Qanday jàmiyet bolmasın ilim-bilimlendiriw, màdeniyat, ruwxıylıq hám aǵartıwshılıq qàdirlep, adamlardıń sana-seziminiń, pikirlewiniń, oy-órisiniń, dúnya qarasınıń ósiwine, ishki dúnyasınıń bayıp barıwına itibar qaratılsa bunday jàmiyette sotsial-ekonomikalıq, màdeniy, siyasiy ósiwler boladı. Bunday jàmiyet tez rawajlanadı.

Màmleketimiz basshısınıń: “İnformatsiya qúdiretli kúsh bolıp, ol arqalı xalıqtıń sanası, màdeniyatı, mentalitetine, húkimettiń inforatsiyalıq, siyasiy, sotsiallıq sistemaǵa sotsiallıq sistemaǵa unamlı yaqi unamsız tàsir kórsetiwi múmkin” [1-44]dep bildirilgen pikirleri búgin júdà àhmiyetli bolıp esaplanadı.

Hàr kúni radioxabar tuńlap úyrenen tuńlawshı siyasiy, ekonomikalıq, sotsiallıq, màdeniyat xabardıń bolatuǵın waqtın biledi, sol minutlarda dıqqatlılıq penen kútedi, barlıq dıqqatın, emotsiyasını sol màwritte toplay aladı.



«Àdebiyat jasasa – millet jasaydı!». Bul pikir ózbek jazıwshısı Sholpan tàrepinen ótken XX àsirdiń 20-jılları milliy ózligimizdi ańlaw ushın jàdiyshilik hàreketinde tiykargı súren bolgan bolsa da, bul pikirdiń mánis-maganası ele ózgergen emes. Hátte, Prezidentimizdiń shıǵıp sóylewlerinde de ol tákrrar jańlamaqta.

Qaraqalpaqstan radiokanalı esittiriwleriniń tematikasın, janrlıq ózgesheligin, mazmun hám forma birligi maselelerin úyrengenimizde pikirdi tuwrı jetkiziwde, onıń tásirsheńligin beriwde radiojurnalistlerimiz àdebiyatqa qayta-qayta murajat etpekte. Bul tabiiy qubılıs. Öytkeni, pikirdi shıraylı, tásirli, jaǵımlı jitkiziwde àdebiyatqa murajaat etemiz.

Qaraqalpaqstan radiokanalında “Àdebiyat hám dàwir”, «Gumashadan guller ashılar», «Radio-kitap» esittiriwleri orın alǵan edi. Dàslepki esittiriwlerde T.Qayıpbergenovtıń “Qaraqalpaq dàstanı”, “Qaraqalpaqnama”, “Qaraqalpaq qızı” romanları bolǵan bolsa, keyin ala K.Sultanovtıń “Aqdàrya”, A.Begimovtıń “Balıqshınıń qızı”, İ.Yuupovtıń “Aktrisanıń ıǵbalı” shıǵarmalı boldı. Ózbek, qazaq, túrtmen, qırǵız àdebyatı wàkilleriniń shıǵarmaları da qaraqalpaq tilinde efirden jańladı. Bundaǵı tiykargı maqset kitap oqıw màdeniyatın jetilistiriw, kitapqa bolǵan itibardı kúsheytiw, milliyligimizdi ulıǵlaw, jàmiyette immunitetti jetilistiriwge qaratılǵan. Sebebi kitaptan alınǵan bilimniń tásiri úlken boladı.

Álbette, bunday esittiriw tayarlaw redaktordan úlken juwapkershilik talap etedi, izleniwge, úyreniwge baslaydı. “Uzbekiston” radiokanalındaǵı “Radio-kitob”, “Aqshom ertakları”, “Yoshlar” radiokanalındaǵı “Sokin kechalar” esittiriwleriniń tásiri bar.

2022-jılǵı setka materiallarda àdebiyat maselesinde jańasha qatnas bar: azanǵı esittiriwler saat 8-00 de baslansa, shiyshemi hám sàrshembide saat 9-30 da “Poeziya minutlar” esittiriwi qoyılǵan. Bul kútà durıs tańlaw. Hár qanday xabardan góri qosıq esitip tuńlawshı zawıqlansın degen usnıs bolǵan bolsa tàjip emes. Shiyshemi hám juma kúnleri sol saatta “Radiobrabl” esittiriwi qoyılǵan. Àbdebiyattaǵı jańa janr boyınsha shólkemlestirilgen esittiriw shın mánisinde jańasha qatnas dep túsindik.

«Altın fond ğàziynesinen» esittiriwlerinde «Uzbekiston» radiokanalında xalıq shayırları Fazıl Yuldashev, Abdulla shayır qosıqları berildi. «Shayır mikrafon aldında esittiriwshıları Turab Tula, Xamid Gulyam, Shuxrat bolǵan, «Teatr mikrofona aldında»



esittirivleride Abror Hidoyatov, Sara Ishanturaeva, Shukur Burxanov, Galina Zagurskayalar ózbek, rus, shet el àdebiyatınan monologlar oqıdı».[2-65-66]

Bunday shayırlardıń mikrofon aldında qosıq oqıw dástúrleri Qaraqalpaqstan radiosında bolǵan.

«Radoesittiriw xızmeti meniń jaslıq dâwirime tikkeley qatnası bar. 1946-1947-jılları pedinstitutta student waqtında radioda diktor bolıp islegenmen,- delinedi İ.Yusupovtıń «Radio menin ómirimde» maqalasında. –Onda tâjiriybeli diktorlar Marka Kojurova hám Nina Averina degen sulıw qızlar isleytuǵın eken. Marka ekewmiz kún ara gezeklesip esittiriw alıp baramız. Ol zamanda hâzirgi texnika úskenesi joq. Kim sóylese de, qosıq aytsa da, ansambl shıqsa da tikkeley bir mikrofonnan jiberiledi.Men ushın kútâ jaqsı jeri, ol jumista respublikamızdıń aldınǵı adamları, alımları. jazıwshıları, teatr iskerleri menen tanıs boldım. Nâjim Dâwqaraev, Jolmurza Aymurzaev, Ámet Shamuratovtay ataqlı jazıwshılar, Abbaz, Sadıq shayırlar, Japaq baqsı, Esjan baqsı, Ayımxan Shamuratova, Taxta Raxmanova, Gulxan Shirazieva , Irvsgúl Bórieva sıyaqlı kórnekli aktrisilar , alımlar, xojalıq aldınǵıları, húkimet lawazımındaǵı iskerler radiooǵa kelip sóz sóylep kontsert berip turadıde.»,[3-6] delingen eske túsiriwde.

Elege shekem úlken jastaǵılar «Òzbekstan» radiokanalındaǵı Yayra Abdullaevanıń hawazında jańlaytuǵın «Dugonalar», «Tabassum» esittiriwlerin esleydi. Qaraqalpaqstanlı radio tıńlawshılar ushın bosa,«Tikenek» satiralıq jurnalı radio haqqındaǵı esittiriwlerden estelik bolıp kelmekte.

Àdebiyat temasınıń en jaqsı kórinislerin beriwshi «Tikenek» satiralıq radiojurnalı àdebiy-dramalıq esittiriwler arasında auditoriyası úlken esaplanadı. Bul tegin emes, óytkeni sın mindi dúzetse, satira jâmiyetti dúzetedi. Òzbekstanda màmleketlik hám màmleketlik emes radiokanallarda da satiralıq baǵdardaǵı esittiriwler bar. «Òzbekiston», radiokanalında «Tabassum», «Mahalla» radiokanalında «Radioxanda» esittiriwleri reytingi bálentligi menen ajıraladı. «Olardı úlken-kishi birdey tıńlaydı hám jaqsı kóredi»,[4-51] dep jazadı ilimpaz K.İsmaylovanıń pikirlerine qosılamız.

Satiralıq radiojurnal shólkemlestiriw hám radiokanallarǵa tån qubılıs. Sır emes, «Nukus-FM» màmleketlik emes radiokanalı óziniń tıńlawshıları «Yumorbek» penen alıwǵa eristi.[5-99]



Qaraqalpaqstan radiokanalında àdebiyat temasınıń beriliwi maselesin úyrenip tómendegi juwmaqqa keldik.

-Radiojurnalistika –ózinin tásirsheńlik dárejesin àdebiyat arqalı àmelge asıradı. Sonlıqtanda da, radiojurnalistika hám àdebiyat tutas bir dóretiwshilik túri esaplanadı.

-Qaraqalpaqstan radiosında qalıplesken kop jıllıq tájiriye bar. Bul klassikalıq àdebiyatqa murajaat etiw. Qaraqalpaq àdebiyatınıń tiykarı koptomlıq folklordan baslanadı. Sonlıqtan da dástanlar, olardıń jaratılıw tariyxı, bugingi dáwirde ornı hám àhmiyeti maseleleri àdebiyat temasındaǵı esittiriwlerde turaqlı aytılıp kelinbekte.

-Qaraqalpaq àdebiyatınıń ósip rawadlanıwında óz ornı iye jazıwshı hám shayırlardı úgit-násiyatlawda radionıń xızmetleri úlken. Berdaq, Ajiniyaz, Kunxoja, Sulayman Baqırǵaniy sıyaqlı ozıq oylı, tereń pikir iyeleriniń miynetlerine qayta jańlatıwda radio esittiriwleri turaqlı is rejemine iye. Bul Amir Timur. Nawayı, Babur miyrasların úyreniw baǵdarındaǵı esittiriwlerde de ushırasadı.

- Àdebiyat úlken bir dàrya. Onıń poeziya, proza, dramaturgiya, àdebiy sın sıyaqlı bir neshe túrleri bar. Hár bir taraw qanigelerininiń jańa miynetleri menen tanıstırıwda, xızmetlerin úgit-násiyatlawda àdebiy jıl juwmaqları. Yubeley sànelerin belgiliwde radio maydanı shın mánisinde manawiyat maydanına aylanıp ketti.

-Jurnalistlik xızmet – dóretiwshiliktiń bir túri. Ol tikkeley àdebiyat penen baylanıslı. Tàbiiy túrde jazıwshı hám shayırlardıń haqıyqıy tájriye loborotoriyası da – usı radiojurnalistika. Öytkeni, “Atalar sózi –aqıldın kózi”esittiriwleri, “Tikenek” satiralıq radiojurnalın tayarlaw ushın radiojurnalistte tek tájriye emes, úlken uqıp bolıwı kerek. Radio mine usınday talanttı, jazıwshılardı tàrbiyalawshı maskan. Sebebi, radiopostanovkalar tayarlawda sheberlik zárúr. Qanday jàmiyet bolmasın ilim-bilimlendiriw, mädeniyat, ruwxıylıq hám aǵartıwshılıq qádirlenip, adamlardıń sana-seziminiń, pikirlewiniń, oy-órisiniń, dúnya qarasınıń ósiwine, ishki dúnyasınıń bayıp barıwına itibar qaratılsa bunday jàmiyette sotsial-ekonomikalıq, mädeniy, siyasiy ósiwler boladı. Bunday jàmiyet tez rawajlanadı.

Àdebiyatlar:



1. Мирзиёев Ш.М. Буюк келажигимизни мард ва олижаноб халкимиз билан бирга курамиз. Т.: «Узбекистон», 2017.
2. Говорит и показывает Ташкент. Под ред. Р.А.Сафарова. Т.: Узбекистон, 1977.- С. 65-66
3. Әлемди жаңғыртқан хаўазың сениң. Қарақалпақстан радиосы 70 жаста. Нөкис, «БИЛИМ» баспасы, 2002-жыл. –Б. 6.
4. Исмаилова К.Ф. Радиовещание узбекистана в условиях демократизации: тенденции, проблемы, перспективы. Дисс. на соискание ученой степени доктора (DSc) филол. Наук. Тошкент, 2022. –Б.51.
5. Кожикбаева З.А. Радиожурналистикада интерактив еситтириўлер.// Ғалаба хабар қуралларының раўажланыўының әхмийетли мәселелери» атамасындағы республикалық илимий-әмелий конференция материаллары. Нөкис, 2013. – Б.99-102.